

't Inschrien

2016 / 3

Kwartaalblad van de Vereniging Oudheidkamer Twente



Colofon

't Inschrien is een kwartaalblad van de Vereniging Oudheidkamer Twente.

Doelstelling

Het bevorderen van kennis en inzicht omtrent de culturen van stad en land in Twente, in het bijzonder voor wat betreft archeologie, geschiedenis, natuur en landschap en het streven tot het behoud van de bestaande culturen of overblijfselen ervan.

Redactie

Willy Ahlers, Geert Bekkering, Hilda Ferwerda
Jan Hinke, Theo Leoné en Harry Mulder.

Aan dit nummer werkten mee:

Willy Ahlers, Geert Bekkering, Han Brummelman,
Hilda Ferwerda, Jan Hinke, Theo Leoné,
Hedwig Quinten, Adrie Strikker, Gerrit Schorn,
Goaitsen van der Vliet.

Redactieadres

OKThuis
Stroinksbleekweg 12B
7523 ZL Enschede
redactie@oudheidkamertwente.nl

Bestuur

Bernard Westrek, voorzitter
Janny Willemsen, secretaris
Willem Wondergem, penningmeester
Marty van Dijken, PR
Wolter van Coeverden, lid

Secretariaat

secretariaat@oudheidkamertwente.nl
Telefoon: 074- 2914014
Rabobank rek.nr. 12 95 76 379

OKThuis

Stroinksbleekweg 12B
7523 ZL Enschede
Telefoon: 053-4787447
www.oudheidkamertwente.nl
Soos: iedere maandag 10.00 - 14.00 uur

Het abonnement is bij het lidmaatschap van de vereniging ingesloten. Lidmaatschap van de vereniging kost 27.50 euro per lid, met partner 33.50 euro, jeugdleden tot 21 jaar 10 euro. Losse nummers zijn voor 5 euro verkrijgbaar bij het secretariaat.

Nieuwe kopij moet uiterlijk 17 oktober 2016 bij de redactie zijn. Richtlijnen voor publicatie zijn te vinden op de website.

Publicatie of overname van artikelen, geheel of gedeeltelijk, is toegestaan mits de bron wordt vermeld.

Donatie, schenkingen en sponsoring:
schenkingen@oudheidkamertwente.nl

Een inschrien is een klein verborgen vakje in een tuugkist waarin men kostbare voorwerpen bewaarde.

Druk: Drukkerij Veltmann B.V., Enschede
ISSN 1875-2659

Inhoud

Hellen van Rees, mode-ontwerpster Lady Gaga Adrie Strikker	3
Zepelinvlucht in Twente Willy Ahlers	5
Gerard Seyger, historisch taalkundige die taalkundig historicus werd Geert Bekkering en Jan Hinke	7
Uit de collectie: Fer de Berlin, sieraden van gietijzer ! Adrie Strikker	13
Damn Goaitsen van der Vliet	14
Hersenkrakers van Twentse makelij Theo Leoné	15
Jan Morsink erelid Geert Bekkering en Hilda Ferwerda	16
Bruna portret, Duitse roofkunst? Geert Bekkering	18
Oldenzaal en de ruimtevaart Willy Ahlers	21
Wolter van Coeverden in bestuur Oudheidkamer Willy Ahlers	23
Theo van Stapele uit bestuur Oudheidkamer Willy Ahlers	23
Slechte huisvesting Hedwig Quinten	24
Zwaar werk en gezonde vrije tijd Geert Bekkering	26
In memoriam Hero Jan Kuil Han Brummelman	27

*Foto omslag: De Sieradenverkoper van Bruna.
Foto: Geert Bekkering.*

Hellen van Rees, mode-ontwerpster Lady Gaga

Adrie Strikker

Vandaag parkeer ik mijn auto aan de Boddenkampsingel te Enschede. Op weg naar een interview met modeontwerpster Hellen van Rees. Zij is daar gevestigd met haar bedrijf in het pand waar voorheen de oude „Ambachtschool” gehuisvest was. Textiel is jarenlang de grootste inkomstenbron van Twente geweest. Mode is daar vanzelfsprekend mee verbonden. Alles wijst er op dat van Rees geschiedenis gaat schrijven. Want voor kenners op modegebied is de naam van Rees geen onbekende. Hellen is niet zo maar een ontwerpster. Ze is al door diverse instanties in de modewereld opgemerkt. Dat leest u verderop in het artikel. En Lady Gaga is al in een jurk van haar verschenen.

Kortom een interessant persoon uit de nieuwe textielgeneratie. Uitermate geschikt om uit te vergroten in een artikel voor 't Inschrien.

Hellen is geboren in Gouda in 1987 en ze behaalt in Arnhem haar Bachelor „Fashion Design” aan de Hogeschool Artez. Een keer de smaak te pakken, besluit ze in Londen haar Master „Fashion Womans Wear” te gaan halen. En dat is gelukt. Vervolgens bracht de liefde haar naar Twente. Een streek met een rijke

textielhistorie, alleen was ze zich daar nog niet van bewust.

En zo kon het gebeuren dat ze in 2012 haar bedrijf startte met slechts een tafel en kledingrek in de „grote” slaapkamer van haar woning te Hengelo. Ze moet er zelf een beetje om lachen. Want zelfs de grote slaapkamer was niet echt



Hellen van Rees zelf voor haar collectie.

groot. Enkele jaren later maakt ze de overstap naar Enschede en vestigt zich aan de Singel.

Van Rees produceert de kleding helemaal zelf van begin tot eind. Dat betekent dus beginnen bij de ontwerptekening en eindigen met de zoom. Wel wordt ze hierbij ondersteund door enthousiaste stagiaires. Want het is allemaal ambachtelijk handwerk. Een van haar paradepaardjes is de stof die ze maakt door losse draden in patroon te laten versmelten op een ondergrond van textiel. Dat klinkt als een goede leerplek dus. Tevens heeft ze met haar „Weef-Heat Fashion” een onderscheidende techniek ontwikkeld. Dat is ook nodig want de concurrentie in de wereld van de mode is groot. Een eigen „handschrift” ontwikkelen en uitdiepen is daarom ook heel belangrijk, aldus van Rees.

Van Rees haalt haar inspiratie uit de wereld om zich heen. Het kan van alles zijn. Ze vertelt dat ze het patroon van opgerold linnen uit een Twents kabinet zo mooi vindt. In haar achterhoofd speelt ze nog met het idee om stof te maken geënt op dit patroon. Zelf vindt ze de tweet kleding van Chanel heel bijzonder. Het is



Model kleding procedé weef heat fashion.



Lady Gaga met onbekende man.

een succesvolle stof want zowel jong als oud lopen met tweet kleding van Chanel. Maar dan moet je wel over een „dikke knip” beschikken. Maar niet alleen de tweets van Chanel vindt ze mooi. Ook het feit dat Chanel kleine ambachtelijke ateliers opkoopt. Zij doen dit ondermeer zodat de specifieke kennis niet uitsterft.

Hellen heeft door haar onderscheidende vermogen diverse prijzen gewonnen. Lokaal is ze onderscheiden in 2014 met de Export Award van WTC-Twente in de categorie Start-Up. Deze prijs ontving ze uit handen van de heer Paul Bijleveld. Heel blij is ze ook met de „Humanity in Fashion Award”, de design prijs voor „groene” mode, die ze heeft gewonnen in Berlijn in 2014. Ook is ze als enige Nederlandse ontwerpster in de geschiedenis geselecteerd voor de LVMH-prijs. De selectie, die op zich al bijzonder is, kan leiden tot de winst van een internationale wedstrijd voor jonge, veel belovende ontwerpers. De LVMH Group is een grote speler op de markt van luxe goederen in het topsegment. Onder

andere de modemerken Christiaan Dior en Louis Vuitton vallen hieronder. Niet de minste merken !

En zelfs Lady Gaga heeft een jurk van haar gedragen. En dat kan ze echt opvatten als een compliment. Want naast haar talent en hits in de muziekwereld staat Lady Gaga bekend als trendsetter op modegebied.

Hellen wil niet alleen een bijzondere ontwerp maken. Er steekt veel meer achter. Ze is zich erg bewust van het feit dat de mensheid de wereld aan het uitponden is. Binnen haar eigen vakgebied ziet ze het o.a. terug in de enorme overproductie. Als het niet nodig is, creëert Hellen voor haar producten geen nieuwe vraag naar grondstoffen. Dit vertaalt zich bijvoorbeeld in het kopen van restant garens bij een fabriek die de deuren sluit.

En als geschikte restanten niet voorhanden zijn, wordt het materiaal ingekocht bij een Duits

bedrijf dat de garens ecologisch produceert. Ook heeft ze in haar webshop geen standaard maten, maar hanteert ze de benadering „made to measure“. Alles wordt op maat gemaakt voor een klant, nadat deze het gewenste artikel selecteert en de juiste maten doorgeeft. Tevens maakt ze de stof direct op maat van het patroon. Dit resulteert in een minimum aan rest materiaal. Milieubewuste mode dus !

Na een uur ben ik veel wijzer geworden op het gebied van mode en neem afscheid. En bij het verlaten van het pand schiet me te binnen dat het toch niet toevallig is, dat van Rees gevestigd is in de oude Ambachtsschool. Haar hele bedrijf is doorweven van ambacht. Kort gezegd zijn het nieuwe technieken op ambachtelijke wijze verwerkt ! En zelfs haar komst naar Enschede is wellicht geen toeval. Zou de textiel dan weer opbloeien in Twente ? Stiekem zou dat toch wel heel mooi zijn.

Zeppelinvlucht in Twente

Willy Ahlers

.....

Deze aangetekende brief is gepost in Oldenzaal en heeft de vlucht met de Zeppelin over ons land meegemaakt. Hij is op 16 juni 1932 in Oldenzaal gestempeld en naar de thuisbasis van de Zeppelins in het Duitse Friedrichshafen gezonden. De vlucht vanuit Friedrichshafen op 18 juni, ging via vliegveld Twente waar geland werd en Groningen, zonder landing, langs de Afsluitdijk naar Rotterdam waar ook werd geland. In Enschede gingen o.a. Prins Hendrik, generaal Snijders en Albert Plesman aan boord. Het vliegveld was één jaar eerder geopend. De belangstelling was enorm; er waren parkeerplaatsen voor 6.000 auto's, 1.000 bussen en 20.000 fietsen. In totaal waren er meer dan 100.000 mensen aanwezig. Al om 06.00 uur waren de wegen naar het vliegveld vol. Om 08.10 landde de Zeppelin onder controle gehouden door vele vrijwilligers.

De grote pionier was graaf Ferdinand von

Zeppelin. De eerste Zeppelin vloog in juli 1900. Er was geen geld en interesse en de zaak werd stopgezet. In 1906 volgde een tweede poging. In 1908 had hij ruim 4300 km afgelegd en de Duitse krijgsmacht kreeg belangstelling. In de eerste Wereldoorlog gooiden Zeppelins bommen op Engeland. Tussen 1932 en 1937 ontstond een uitgebreide dienstregeling over de Atlantische Oceaan met de Zeppelins Graf Zeppelin en de Hindenburg.

De Graf Zeppelin vloog in 1929 als eerste rond de wereld en in juli 1931 naar de Noordpool. Hij is in 1940 gesloopt.

De Hindenburg was de grootste. Hij verongelukte bij Lakehurst in de USA op 6 mei 1937. De Duitsers wilden het brandbare waterstof vervangen door helium, maar de Amerikanen wilden het niet leveren. Dat zou de doodssteek voor de Zeppelins worden.



Enschedeese vrijwilligers houden de Zeppelin in toom.

Brief van Oldenzaal 16 juni 1932 per Zeppelin verzonden.



Gerard Seyger, historisch taalkundige die taalkundig historicus werd

Geert Bekkering en Jan Hinke
.....

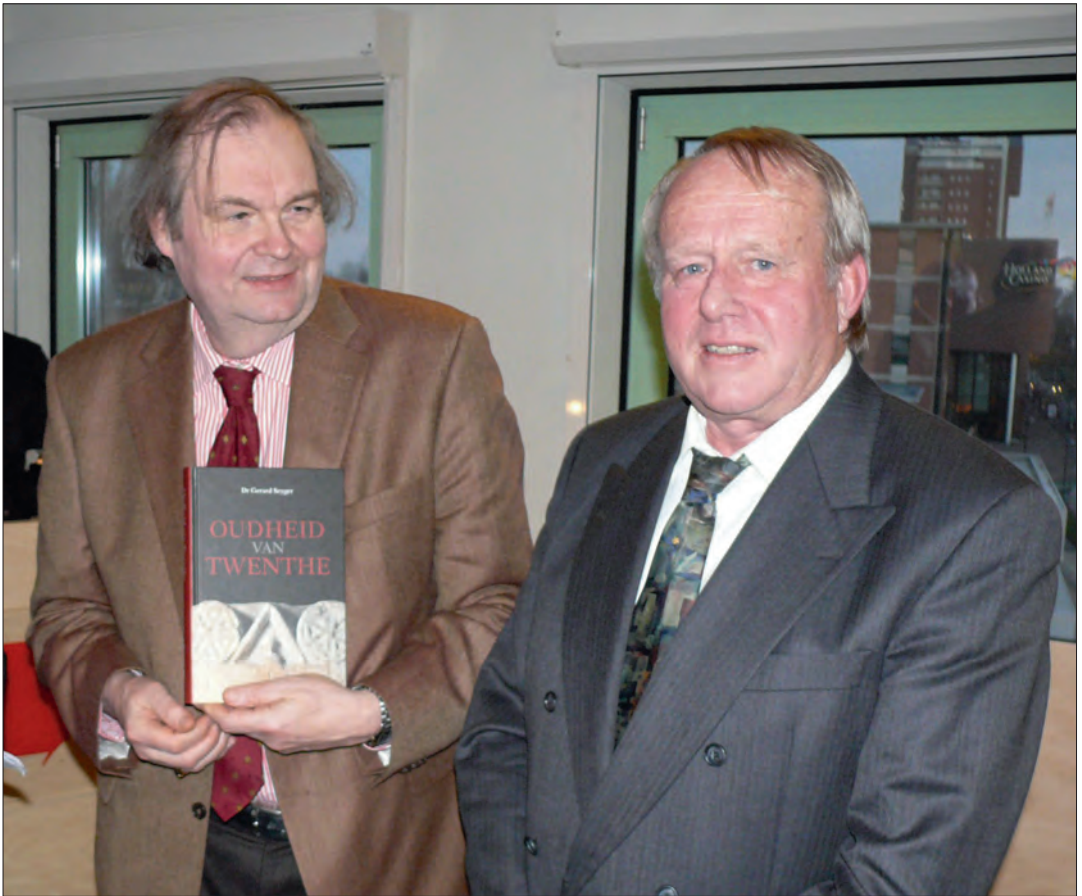
Hoe houd je de lijn in een interview, met iemand die op iedere opmerking over de Middeleeuwen van Twente diverse zijpaden weet te bewandelen? Want dat Gerard Seyger inmiddels aardig de weg weet in de Middeleeuwse geschiedenis van Twente mag geen verbazing meer wekken. Het (taalkundig) onderzoek voor zijn dissertatie naar de wortels van het Twents bracht hem naar vele archieven waar zich Middeleeuwse akten met betrekking tot Twente en het Twents bevinden. Met als gevolg dat hij inmiddels behalve een dissertatie nog vijf volumineuze boeken over de Twentse Middeleeuwen het licht deed zien. Zij bevatten een dermate overvloed aan historische feiten, dat menigeen het gevaar loopt door de bomen het bos niet meer te zien. Daarom blijft er na al dit spuurwerk nog een mooie uitdaging voor Seyger liggen: de hoofdlijnen samen te vatten in een boekje van pakweg 60 à 100 pagina's.

Toch een 'besmette' taal

Dr. Gerard Seyger (*1942) noemt zichzelf met opzet geen geschiedkundige, maar een taalkundige. Gerard werd tijdens de Tweede Wereldoorlog geboren in het uiterste puntje van de gemeente Losser, in de marke Berghuizen, net buiten het oude wigbold Oldenzaal, niet ver van het station Oldenzaal. Omdat hij dichterbij de 'stadsschool' van Oldenzaal woonde dan bij de 'markeschool' van Berghuizen, ging hij in Oldenzaal naar school. Zo kwam hij al vroeg in aanraking met accentverschillen binnen het dialect en met de 'vreemde' taal Nederlands. Op het Carmel lyceum in Oldenzaal bleek in zijn jongensklas slechts een kwart Twents te spreken, en dat werd in de hogere klassen steeds minder, omdat de dialectsprekers afvielen of geen Twents meer wilden spreken. Op school sprak geen enkele leraar Twents, ook niet buiten de lessen. Leraren die zich later tot erkende heemkundigen ontpopten, legden de link met het Twents ook niet, laat staan dat zij er hun leerlingen warm voor maakten. Tweetalig opvoeden was in die tijd in Twente uit den boze. Een en ander zorgde er wel voor dat Gerard geïnteresseerd raakte in de vele facetten van het verschijnsel taal. Toen dan ook in de eindexamenklas de rector onaangekondigd binnenkwam en vroeg wie er wilde studeren (een decaan voor studiekeuzebegeleiding was er toen nog niet), stak Gerard ook maar zijn hand op. Toen in één moeite door meteen daarop gevraagd werd, wát dan wel, leek Duits hem wel wat, mede vanwege



de vele overeenkomsten met het Twents, hoewel Duits in die tijd eigenlijk 'besmet' was. Al in zijn studietijd in Nijmegen werd hij getrokken naar de taalkunde, mede omdat professor DeSmet hem wees op de Nomenclator Latinosaxonicus uit 1582, waarin Nathan Chyträus een Middelnederduitse vertaling van Latijnse woorden had geprobeerd vast te leggen. Voor verdere studie ging Gerard naar Göttingen, volgde daar o.a. colleges Oudsaksisch en schreef een scriptie over de Nomenclator, waarin hij



*Aanbieding van het boek "Oudheid van Twente" in 2010 aan Prins Oskar van Bentheim-Steinfurt.
Foto beschikbaar gesteld door de Westfälische Nachrichten.*

tevens raakte aan de oudst bekende lagen van de Twentse taal. Een loopbaan aan de universiteit van Göttingen leek voor de hand te liggen, maar trouwplannen deden hem toch weer naar Nederland terugkeren.

Heel veel oude akten

Na een loopbaan als leraar Duits in Hoogezand-Sappemeer, Oldenzaal en Enschede en ook als conrector bij het Twents Avond College, kon Gerard na een fusie rond 1995 met een 'prettige regeling' zijn betaalde werkzaamheden beëindigen. Hij schreef zich in aan de universiteit van Münster om zich verder te verdiepen op allerlei terrein: middeleeuwse geschiedenis, Middelnederlands en Middelnederduits. Hij kwam daarmee weer uit bij zijn oude liefde, de historische taalkunde. Het plan rijpte om te promoveren op het ontstaan en

de ontwikkeling van het Twents. Bij afwezigheid van gesproken (Middeleeuws) Twents diende hij zich daarbij te bedienen van geschreven Twents, te vinden in de akten in archieven. En daarmee begon voor Gerard een jarenlange speurtocht naar uitingen van het Twents in Middeleeuwse oorkonden. Niet alleen bezocht hij alle in aanmerking komende archieven in Nederland, ook in Duitsland ontdekte hij steeds meer sporen van het Twents, tot in Lübeck toe. Maar ook in Steinfurt was hij een graag geziene gast. Prins Oskar van Bentheim-Steinfurt, die zelf ook geschiedenis had gestudeerd, ontving hem graag op het kasteel Steinfurt en verleende hem alle medewerking.

Middelnederlandse taalexpansie

Zo kon hij in 2002 promoveren (zowel te Groningen als in Münster) op zijn dissertatie

‘Twenthe tussen west, zuid en oost (1336-1500). Variabelenlinguïstisch onderzoek op oorkonden uit de steden Almelo, Enschede, Oldenzaal en Ootmarsum en voorts van ambtman en rentmeester uit Twenthe’. Het Vroegmiddeltwents bleek van meet af aan verrassend ‘westers’ en overvleugelde daardoor het Westfaals. Men dient dus het Middeltwents tot het Middelnederlands te rekenen. Voordat er – in de 16e eeuw – een “Hollandse Expansie” kwam in oostelijke richting, was er al in de Middeleeuwen een “Middelnederlandse Expansie” geweest naar Twente en Westfalen. Aan de theorie van Kloeke uit 1927 betreffende de Hollandse Expansie kon nu de theorie van Seyger betreffende een Middelnederlandse taalexpan­sie toegevoegd worden. Daarmee werd de theorie van Heeroma uit 1955 betreffende een Westfaalse Expansie onderuit gehaald.

Aldenselen in Twinta

Doordat hij zijn toevlucht moest nemen tot ‘externe taalgeschiedenis’, de taal als het ware uit de historische context moest pellen, kwam hij in aanraking met duizenden archiefstukken. Deze begonnen hem ook steeds meer te interesseren omwille van hun historische inhoud, als bron voor de Twentse geschiedenis. Van meet af aan hield hij ze kritisch tegen het licht en waar nodig haalde hij de stofkam door bestaande, vastgeroeste opvattingen. Vooral door het ontsluiten van allerlei archieven in Duitsland, met name, Lübeck, Münster, Osnabrück, Keulen, maar ook in Nederland in Zwolle en bijv. Den Haag, vergrootte hij het bronnenareaal voor de Twentse geschiedenis aanmerkelijk. Dit bracht hem er toe, nog vóór zijn proefschrift, twee andere publicaties op de markt te brengen, te weten: *‘Aldenselen in Twinta. Bijdrage tot de geschiedschrijving van Oldenzaal [tot ca 1500]’* (Oldenzaal, 1998) en *‘De geboorte en bloei van het Twents als schrijftaal in de late middeleeuwen’* (Oldenzaal 1999). Dit laatste werd ook op internet geplaatst:

www.diachronie.nl/corpora/. In het eerstgenoemde boek komt hij vooral met nieuwe inzichten ten aanzien van de Tubanten, de kerstening van Twente en de Hanze. Het tweede boek staat wat meer in dienst van zijn dissertatie. Het bestaat uit een ‘corpus’ van meer

dan 300 14e en 15e eeuwse oorkonden in de volkstaal (= Duetsch), maar is expliciet ook bedoeld voor andere geschiedbeoefenaren om er hun voordeel mee te doen.

Drie uitgebreide bronnenstudies

Nadat zijn dissertatie was verschenen en zijn taalkundige nieuwsgierigheid voldoende bevredigd was, bleef het historische spoor hem onverminderd lokken. Dit resulteerde tot op heden in nog drie uitgebreide geschiedstudies annex bronnenuitgaven. Drie jaar na zijn promotie verscheen *‘Hanzerijkdom. Armen- en Ziekenzorg in Twenthe (797-1626). Cartularium Oldenzaals OLV-gilde’* (Enschede 2005). Met aantekeningen over de Hanze in geheel Twenthe, het OLV-gilde in Oldenzaal, alle Twentse religieuze gilden, alle Twentse Heilige-Geest-gasthuizen, het Oldenzaals kapittel, "sekenhues" en de kalande, het leprozenhuis in Ootmarsum en voorts over armen- en ziekenzorg in Albergen, Almelo, Delden, Denekamp, Diepenheim, Enschede, Goor, Haaksbergen, Hellendoorn, Losser, Ootmarsum, Rijssen en de kloosters Albergen, Almelo, Oldenzaal, Sibculo en Weerselo. Het Oldenzaals OLV-cartularium is eveneens gedigitaliseerd te vinden op www.diachronie.nl/corpora/. Seyger beschouwt zijn uitgave van het Cartularium van het Oldenzaals Onze-Lieve-Vrouwe als de voor Twenthe op één na belangrijkste middeleeuwse bronnenuitgave (na het Calendarium Plehelmi destijds door Geerdink). Te midden van een rijk aanbod aan algemeen bronnenmateriaal is de rode draad die door dit boek loopt, dat de armen- en ziekenzorg in de Heilige-Geest-gasthuizen - deels - betaald werd door rijke Twentse handelaren, die in verband met Hanzehandel gebracht konden worden.

Salische Franken

Verdergaand onderzoek bracht hem steeds meer naar de vroege Middeleeuwen en de overgangstijd met de Oudheid. Het kon niet uitblijven of ook dit onderzoek diende publiek gemaakt te worden. Dat gebeurde middels *‘Oudheid van Twenthe. Verkennende studies. Sporen van continuïteit (ca 12 vC – ca 1200)’* ([Enschede] 2010). Hiermee gaat hij nog verder terug in de geschiedenis van Twente (tot 12 v. Chr) en vult

hij overgebleven witte plekken in de Twentse geschiedenis op, zoals de invloed van de Romeinen op de Germaanse Tuihanti, de herkomst van de Salische Franken (Merowingers en Karolingers m.b.t. Twente) en de (Frankische en Angelsaksische) kerstening. De goederenregisters van Prüm en Werden worden verder uitgediept. De (vroeg) handelsverbindingen van de Hanze worden blootgelegd. Het boek culmineert in een bespreking van de vroegste geschiedenis van alle Twentse buurtschappen en steden afzonderlijk.

Het wachten was uiteindelijk nog op een compilatie van al zijn 'data' met betrekking tot de Hanze. Een onderwerp dat Seyger vanaf het begin van zijn taalkundige en historische naspeuringen gefascineerd heeft. Dit jaar was het zover. In drie dikke delen verscheen *'Twenthe (1200-1500) en de Duitse Hanze. Enschede. Netwerken binnen netwerken'* Enschede, 2016. 3 banden. 1708 p. Het beschrijft de verhouding Twente – Hanze vanaf het ontstaan van de Hanze in bredere samenhang. Vele Twentse burgers werden in het begin van de veertiende eeuw burgers van Hanzesteden, bouwden daar nieuwe netwerken op maar bleven contact houden met hun Twentse netwerken. Vanuit o.a. Twente en ook vanuit Westfalen verwierven de „in het binnenland gelegen steden“ allengs hun handelsprivileges in bijv. Engeland, Noorwegen, etc. De Hanzehandel op Engeland (dikwijls via Bergen in Noorwegen) is zeer vroeg aantoonbaar, met name ook door handelaren uit Twente en Westfalen. De aan de zee- en rivierwegen gelegen steden (met hun netwerken in het binnenland) profiteerden daar enorm van. Een mooi voorbeeld daarvan is Kampen dat in de 12e eeuw nog geen enkele rol speelde. Door die voorspoedige groei van die aan het water gelegen steden overvleugelden ze de in het binnenland gelegen steden uit Westfalen en Twente. Door hun veelal goed bewaard gebleven archieven werden in de laatste decennia vooral de aan het water gelegen steden als dé Hanzesteden bekend.

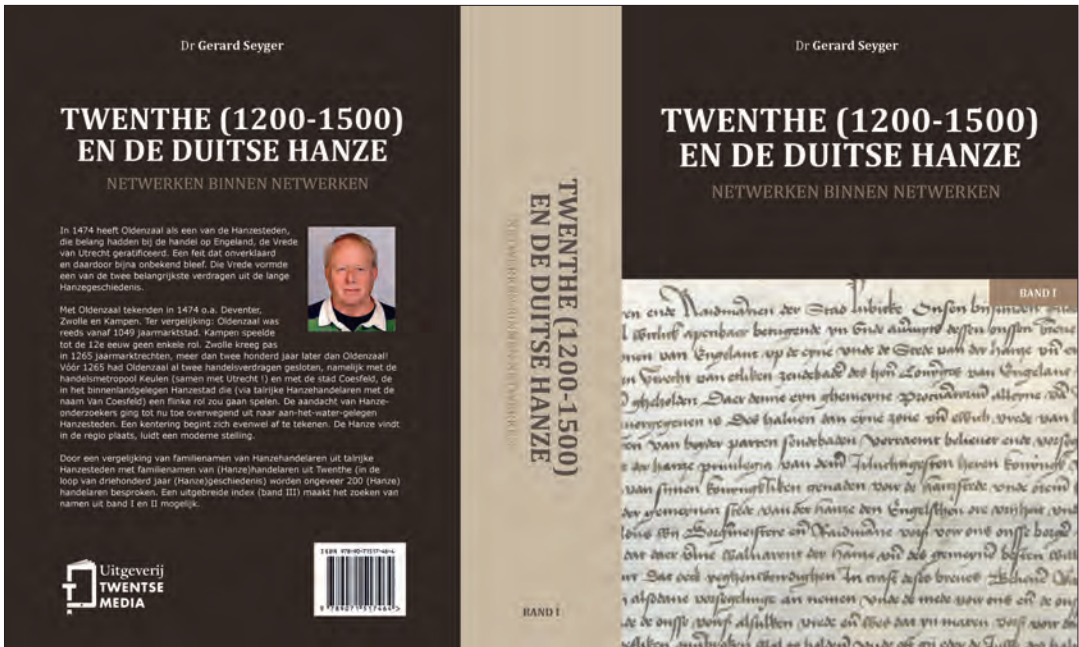
Maar er tekent zich een kentering af. Critici binnen de Hansische Geschichtsforschung toonden helder aan dat de wetenschappelijke aandacht traditioneel bijna uitsluitend naar Hanzesteden aan zee- en waterwegen uitging en

niet naar de (veelal oudere) (Hanze)steden „in het binnenland“. Er ontstaat meer aandacht voor de „binnenlandse“ steden. Een recente stelling luidt zelfs dat de „Hanze in de regio plaats vindt“.

Van taalgeschiedenis naar de 'echte geschiedenis'

Hoewel Gerard Seyger dus eigenlijk 'alleen maar' naar de oudste vormen van de Twentse taal op zoek was, kwam hij via de oude akten in direct contact met de Twentse middeleeuwse geschiedenis. Nu zal Gerard de eerste zijn om te zeggen dat hij geen geschiedkundige is, maar ondertussen droeg hij duizenden feiten uit oude akten aan; en je hoeft niet per se geschiedenis gestudeerd te hebben om conclusies te kunnen trekken.

Over Middeleeuwse Hanzehandelaren is relatief veel opgeschreven. Zo blijkt met name uit Lübecker toversichtsbriefven (*Zuversichtsbriefe*), dat Oldenzaal, Enschede en Rijssen belangrijke Hanzehandelaren kenden. Vanuit Twenthe speelde de handel in rogge en linnen een belangrijke rol. En als je dan merkt dat de stad Oldenzaal in 1474 in Utrecht een verdrag van de Hanze met de Engelse koning meeondertekent, mag je blijven discussiëren over de definitie van een 'Hanzestad', maar ontkom je niet aan de conclusie dat Oldenzaal in die tijd voor de Hanze belangrijk was. En natuurlijk ging de Hanzehandel niet alleen maar over water en had je als handelaar niet per se een 'pakhuis' nodig, maar was een goed beschermde spieker (soms binnen de kerkburcht) net zo bruikbaar. Gerard Seyger is ruim twintig jaar lid van de Hansische Geschichtsverein, en heeft in die tijd veel inzicht gekregen in het belang van Twente binnen de Europese handel van ca. 1200 tot 1500. In al die akten kom je ook erg veel persoonsnamen tegen. Ook in het dit jaar verschenen, zeer kloekke, 3-delige boek heeft hij veel van die familienamen vastgelegd. In die namen – en dan is hij weer de taalkundige – komen soms ook de sporen van de kerstening naar voren. Die kerstening verliep vrij langzaam van de hogere- naar de lagere sociale rangen, waarbij de Germaanse namen geleidelijk vervangen werden door christelijke, behalve als het een heilige met een Germaanse naam betrof.



Seyger's nieuwste studie "Twenthe en de Duitse Hanze" (2016, oplage 100 exemplaren).

In de bijnamen die tot familienaam werden, vind je mooie sporen van een middeleeuwse mentaliteit vaak nog terug.

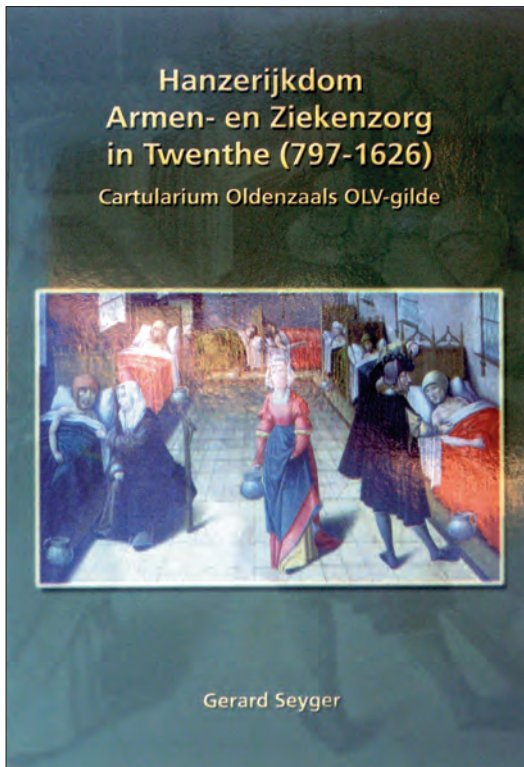
Correcties op de geschiedenis van Twente

Deze sporen had Gerard ook al vastgelegd in zijn boek 'Oudheid van Twenthe' (Uitgeverij Twentse Welle, 2010) waarin hij zijn speurtochten vastlegt naar "Sporen van continuïteit van ca 12 v. Chr. tot ca. 1200". Daarin moeten we de continuïteit vrij letterlijk nemen. Sporen van een grote volksverhuizing zijn – ook archeologisch – niet aangetroffen. Wel hadden geleidelijk aan mensen met andere culturele en rechtskundige opvattingen meer te zeggen; en probeerden zij op zeker moment ook het geloof op te leggen. Maar ook over andere 'ontdekkingen', correcties, bijstellingen enz. met betrekking tot de Twentse geschiedenis spraken we met Seyger. Zo ontdekte hij al gauw dat het in de Middeleeuwen zelfstandige land van Twente een flinke invloed heeft gehad. Twente is bepaald niet een achtergebleven en geïsoleerd gebied geweest. Het heeft een veel belangrijker, interactieve rol gespeeld dan vóór Gerard's dissertatie in 2002 werd gedacht. Ook al wist iedereen natuurlijk

wel dat het kapittel van St. Plechelmus in Oldenzaal oud en belangrijk was en Twente bij het (vrij ver weg gelegen) bisdom Utrecht hoorde en niet bij het (meer nabije) bisdom Münster. Het klooster Frenswegen werd vanuit Twente gesticht en blijkt een voorpost van de Nederlandse beschaving in Duitsland te zijn geweest (Devotio Moderna). Ook binnen de Duitse orde speelden Twenten tot in Letland een rol. Uit zijn onderzoek komt een duidelijk beeld naar voren van een min of meer zelfstandig land van Twente met de bisschop van Utrecht als landsheer. En als je ontdekt dat in Oldenzaal bisschop Otto II in 1218 zijn vader tot bisschop van Lijfland wijdde, kom je toch al gauw tot de gedachte dat Oldenzaal in die tijd dus een belangrijke plaats was, bijna zeker wel al een 'stad'. Ook al blijven de geschiedkundigen nog altijd strijden over de definitie van het begrip 'stad'.

Leerstoel Twentse geschiedenis

Achteraf gezien vind Gerard Seyger dat pastoor Geerdink veel te lang is miskend. Kennelijk had Geerdink goede toegang tot bronnen (die hij helaas niet altijd vermeldt). Ook uit een publicatie van Guus Goorhuis blijkt, dat het



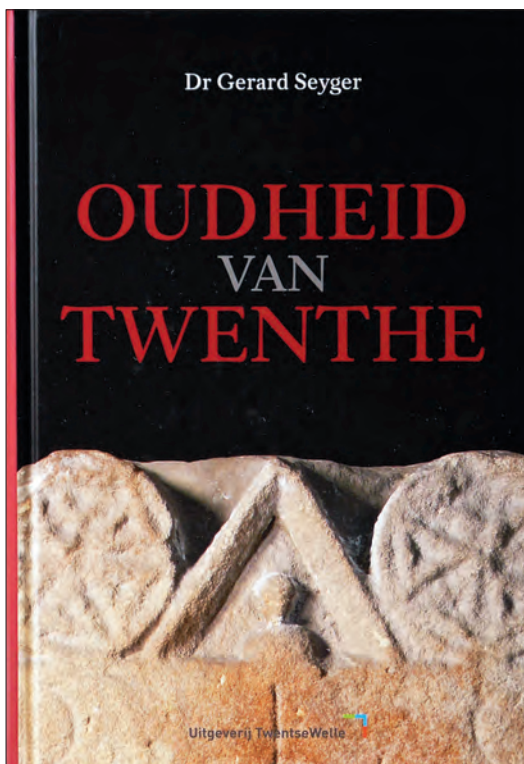
vaak klopt wat Geerdink opgeschreven heeft; en dat hij in ieder geval nooit bewust iets fout heeft weergegeven 1).

Maar inzichten in de geschiedenis veranderen voortdurend, dus volgens Gerard Seyger wordt het nu hoog tijd dat er aan de Universiteit Twente een (parttime) leerstoel Twentse Geschiedenis komt. Via een interactieve website zouden dan alle onderzoekers, particulieren, master-studenten en promovendi, met elkaar verbonden kunnen worden. Als we op die manier over een jaar of tien de Twentse geschiedenis tot ca 1800 opnieuw hebben beschreven, kunnen daarna de afzonderlijke Twentse plaatsen de vroege geschiedenis van hun plaats en streek, op een gefundeerde manier herschrijven en daarmee een nieuwe betekenis geven.

Dat is ongetwijfeld uitdagender nog dan de vraag aan Gerard Seyger, om de vele feiten die hij aan de oude akten onttrokken heeft, eens samen te vatten in een boekje van 60-100 bladzijden. Al blijven we van mening dat dat laatste door zeer velen in Twente op prijs zou worden gesteld.

Gerard is inmiddels ruim 73 en heeft vanwege slijtage een nieuwe heup gekregen. De leeftijd begint toch te tellen. Dat merkt hij ook enigszins bij zijn andere grote passie: reizen, die hij al die jaren naast zijn intensieve geschiedbeoefening ruimschoots heeft beoefend. Naast andere was er bijv. ook zijn Probus-lidmaatschap, dat er voor zorgde dat hij niet enkel in het verleden leefde. Hij organiseerde talrijke lezingen met meestal actuele onderwerpen en geeft ook zelf lezingen en cursussen. Nee, hij is zeker geen wereldvreemde archiefonderzoeker. Ook al beseft hij dat hij vooral als taalkundig en historisch onderzoeker zal voortleven. Dat vindt hij niet erg. Als anderen, later, maar wat hebben, aan wat hij met noeste arbeid aan het licht heeft gebracht.

1. Guus Goorhuis: Pastoor Geerdink, Plechelmus en het kapittelarchief. In: Plechelmus. Zijn kerk, liturgie en kapittel te Oldenzaal. Redactie: Guus Goorhuis en Jan Oude Nijhuis. Walburg Pers, 2005.



Uit de collectie: Fer de Berlin, sieraden van gietijzer !

Adrie Strikker

In een bescheiden rood doosje zit een op het eerste oog bescheiden set bij elkaar passende sieraden. Dat heet een demi parure. Het bestaat uit een paar oorbellen, een broche en een doekspeld. En ze zijn gemaakt van gietijzer ! Opmerkelijk want de meeste sieraden die bewaard zijn gebleven, zijn toch minstens gemaakt van goud of zilver.

Welk verhaal schuilt hier achter ? Want wie bewaart nu sieraden die kunnen roesten en qua intrinsieke waarde niet zo veel om hakken hebben !

De populariteit van sieraden van gietijzer vindt haar ontstaan niet in Parijs, maar in Engeland ! En wel in het begin van de 19e eeuw. Best frappant want het centrum van de mode was in die tijd Parijs.

Al in de 18e eeuw werden op industriële wijze in Engeland sieraden van ijzer of staal gemaakt. Waarschijnlijk door de massaproductie en lage materiaalkosten bereikbaar voor de “gewone man”. Echt geliefd werden ze pas in het begin van de 19e eeuw in London. Maar waarom zijn ze dan bekend onder de naam “Fer de Berlin”. Dit refereert immers aan Duitsland en niet aan Engeland.

De naam “ Fer de Berlin” heeft alles te maken met het verzet rond 1813 van het koninkrijk Pruisen (Duitsland) tegen de Franse overheersing van Napoleon. Om de oorlog tegen Napoleon te kunnen bekostigen, werd aan de

dames van stand uit Pruisen gevraagd hun juwelen van goud en zilver in te leveren. Deze sieraden werden omgesmolten. Van de opbrengsten werden wapens aangeschaft.

In ruil voor hun bezit van edelmetaal kregen de dames sieraden van gietijzer terug ! Vaak heeft het een kantachtig motief of een inscriptie met de tekst “Gold gab ich für Eisen” of “Eingetauscht zum Wohl des Vaterlandes”.

De productie van deze gegoten sieraden vond o.a. plaats in Berlijn. Bij een firma die ook hekken en balkons van gietijzer maakte. Het zelfde proces maar dan in mini-uitvoering. Vandaar de naam: ijzer uit Berlijn !

Ook wordt dit soort sieraden soms weg geschreven onder de noemer: rouwsieraden. Bij een rouwperiode horen immers parels, zilver of een ander donker materiaal. Zeker geen goud. Echter deze sieraden zijn niet speciaal bedoeld voor de rouw, maar er wel voor gebruikt. Deze extra functie heeft er misschien ook wel voor gezorgd dat ze bewaard zijn gebleven.

Op veilingen wordt tegenwoordig veel betaald voor dit soort sieraden. Voor deze 3 stukken zou het zo maar eens € 2000,- kunnen zijn. Dat ze bij elkaar horen en nog compleet zijn, heeft daar ook mee te maken. En zeker het verhaal achter deze sieraden. Bijzonder toch dat door verschillende lagen van de bevolking met trots dezelfde soort sieraden werden gedragen van een goedkoop materiaal !



Fer de Berlin: sieraden van gietijzer !

Damn

Goaitsen van der Vliet

Van 7 tot en met 16 april werd in het stadhuis van Enschede het Nederlands Kampioenschap Dammen 2016 gehouden. De Enschedese Damclub organiseerde het toernooi onder voorzitterschap van Paul van de Veen. Winnaar werd Alexander Baljakin, voor de zesde keer. De partijen op de elektronische bordes konden wereldwijd via internet rechtstreeks worden gevolgd door de nieuwste 'digital game technology' uit Enschede. Enig tegenwicht bood het programmaboekje, met aandacht voor de oude stadstaal in de vorm van onderstaande bijdrage.

De Enschedese textielabrikant Benjamin Willem Blijdenstein (1780-1857) is onder dammers bekend van twee damboekjes die in 1826 en 1836 verschenen en vele herdrukken beleefden. Voor streektaal liefhebbers was hij vooral de maker van het oudst bekende Twentse gedicht. Dit *Twenther Brul'fteleed* van 168 regels schreef hij voor het huwelijk van een schoonzus dat op 4 mei 1811 in Enschede werd voltrokken voor zijn vader, burgemeester J.B. Blijdenstein. In het gedicht wordt een voorschot genomen op vele gelukkige huwelijksjaren, met kinderen en kleinkinderen. Het lot beschikte anders, de bruid overleed het jaar daarop. Het gedicht bleef in de familie, totdat het in 1836 werd gepubliceerd in de *Overijsselsche Almanak voor Oudheid en Letteren*.

Onlangs dook er een Twentse tekst op, die sterk verkort in het Nederlands terug te vinden is als Blijdensteins *Verzameling van zetten op het dambord* nummer 4 in de uitgave van 1826. Eén

regel lijkt zelfs letterlijk uit diens *Brul'fteleed* te zijn overgenomen. Bordnummering en spelling zijn gemoderniseerd.

Wit hef dree schievn op 13, 19 en 39, nen dam op 15. Zwart hef ne schief op 3 en nen dam op 32.

- *Dit moch wa geliek spöl wördn. Zwart hef t vuur t zegn op de mildnlien, en Wit raakt zekers n stuk kwiet as e zich nich rap wat oetklooft. Mer hee döt 19 op 14 en gef der zoo ene vort, dat döt e.*
- *Zwart slöt ne met zienn dam, van 32 op 5, heanig in n hook. Aans kon t ok nich, op 10 was e zienn dam joa kwiet wes.*
- *Wit löt ziene vrieje schief op 39 stoan, luk an de kookaant, en schöf de aandere van 13 op 9. Dat kost ne wier n stuk! Hef e t wa good? Kiek, doar he'j ze wa stoan, schuuns bie mekaar, nen witn met nen zwartn. Noe geet et schoapscheern an.*
- *Zwart möt ne wa griepn, van 3 op 14.*

	1		2		3		4		5
6		7		8		9		10	
	11		12		13		14		15
16		17		18		19		20	
	21		22		23		24		25
26		27		28		29		30	
	31		32		33		34		35
36		37		38		39		40	
	41		42		43		44		45
46		47		48		49		50	



- *Mer wit is nich oonder de oel oetbrod en drok zienn dam op 10. Mooi tusken de zwarte stukke in, dan könt ze ne ok nich sloan.*
 - *Zwart stiepstapt met ziene leste schief noar 20, wat zol e ok aans. At e noar 19 was goan, dan har n witn dam ne grepn op 46, en t aander moal den zwartn dam der bieij.*
 - *Wit trek zienn dam noe ok wierum op 46. Wat hef e doar met vuur?*
 - *Zwart kan nich stief hen blievn zitn, hee möt wat doon. As e zienn dam oet n hook haalt, is e ne kats kwiet an den witn. Met zien schiefken kan e ok nich te völ. Noar 24 of 25,*
- wat maakt et oet. Wit hef joa de blaankste biln an de been. Hee kan in twee zette van 39 oaver 33 optrekn noar 28 en zich duur n zwartn dam pakn loatn. De zwarte schief is dan oonderwiel op 30 anbeloand, en alzoo kan Wit met zienn dam et spöl in eenn tweeslag ofmaakn.*
 - *As Wit van 39 op 34 geet, kan Zwart ok ginne kaant oet, dat kan e nich. Dan zit e tusken twee steul in de aske. Op 29 krig e t an de nöt, op 30 net zoo. Hee löt de moodveern hangn en smit et der bieij daal. t Is oet!*

Hersenkraakers van Twentse makelij

Theo Leoné

.....

Pionier Benjamin Willem Blijdenstein (1780 – 1857) bedacht hersenkraakers in een tijd zonder massaspport. Dammen was iets voor sjeke heren, gold als intellectuele tijdsbesteding in statige woningen en koffiehuisen. Pas in 1911 ontstond de later Koninklijk geworden Nederlandse Dam Bond. Wel vonden eind negentiende eeuw al wereldkampioenschappen plaats, waarin vooral Fransen en Nederlanders elkaar bevochten. Dankzij vele heruitgaven van zijn onder verschillende titels uitgegeven boekje, werd Blijdenstein in de negentiende-eeuwse dammerij een heuse coryfee. In Amsterdam kreeg een damclub zijn naam. Gespeeld werd aan de overzijde van het IJ, in het Tolhuis. Het café bestaat nog steeds en noemt zich Amsterdams oudste horeca-etablisement.

Twente is sinds Blijdenstein een belangrijk dambolwerk. Lang was een dominante rol weggelegd voor de Hengelose vereniging Twentes Eerste. De club werd – een jaar voor de start van de nationale bond - in 1910 opgericht in het geheelonthouders koffiehuis aan de Brinkstraat. Belangrijke spelers en organisatoren waren de gebroeders A. en G. Mantel en later Joop Jurg, de personeelschef van spinnerij KNKS.

In 1970 werd Twentes Eerste (met wereldkampioen Piet Roozenburg in de gelederen) voor de eerste keer Nederlands clubkampioen. Die presentatie werd (met Ton Sijbrands aan boord) in

1991 herhaald. Sindsdien zijn de krachtsverhoudingen in Twente verschoven en werden de dammers uit Westerhaar drie keer (in 1992, 2001 en 2012) nationaal kampioen.

Een bijzonder toernooi in Twente was in 1972 het wereldkampioenschap te Hengelo, waarin Ton Sijbrands de Russische hegemonie doorbrak. Drie keer vond de finale van het nationale kampioenschap op Twentse bodem plaats. Nijverdal had in 1987 de primeur. Daarna volgden Hengelo (2000) en Enschede (2016).



Regionaal favoriet Marino Barkel uit Vriezenveen tijdens het NK dammen te Enschede in actie tegen (altijd met muts) Maarten Linssen.

Jan Morsink erelid

Geert Bekkering en Hilda Ferwerda

.....

Jan Morsink werd op 21 april 2016 tijdens de jaarvergadering van de Vereniging Oudheidkamer Twente met algemene stemmen benoemd tot erelid. Een oorkonde bevestigt het erelidmaatschap.

Huisvesting

Jan Morsink is één van de centrale leden binnen de vereniging. Van 2000 tot eind 2014 zat hij in het bestuur van de OKT. Eerst in het Van Deïnze Instituut. Daar beheerde hij samen met Helmig Kleerebezem het 'domein collecties'. Jan was een groot voorstander van de zelfstandigheid van de Oudheidkamer ten opzichte van TwentseWelle. Toen het Elderinkshuis verkocht werd, na de verhuizing van de collectie van de OKT, ging de opbrengst van het pand - volgens de in het verleden gemaakte afspraken - naar TwentseWelle. Gelukkig voor de vereniging was er een legaat van mevrouw Bleuming dat bedoeld was voor de definitieve huisvesting van de OKT. Samen met Han Brummelman en anderen heeft Jan Morsink zich ingezet voor het bijeen brengen van gelden voor aankoop van het huidige pand. Zij wisten bedrijven en privé personen te bewegen geld en spullen ter beschikking te stellen, zodat ons pand geheel bekostigd en ingericht kon worden.

Bestuursfuncties

Zoals bekend, werd de collectie van de OKT uiteindelijk voor een groot deel in bruikleen gegeven aan TwentseWelle. Jan was in het bestuur vicevoorzitter, een functie die hij beter bij zichzelf vond passen. Hij vindt dat je als vicevoorzitter iets directer in je mening kunt zijn dan als voorzitter.

Jan Morsink (1941) komt uit een ondernemersfamilie met nauwe banden naar het boerenleven en heeft zelf een bedrijf gehad in veterinaire farmaceutische producten. Daardoor kwam hij veel op boerenerven o.a. in Twente. Hij kreeg zo veel affiniteit met het cultureel erfgoed uit de streek en verdiepte zich erin. Verder heeft hij expertise opgebouwd in kunst- en antieke voorwerpen en werd hij kundig in het beoordelen en taxeren daarvan.

Brulfteneugers

De eerste contacten met de Oudheidkamer zijn ontstaan toen hij in een restaurant in Borne boven een bank in de hal het bekende schilderij van Bruna 'de Brulfteneugers' zag. Het schilderij was in een deplorabele toestand. Jan Morsink kende het werk vanuit de tijd dat het nog tentoongesteld werd in het Rijksmuseum Twenthe. Hij nam contact op met de directie van het Van Deïnze Instituut en stelde voor het schilderij op zijn kosten door een bekend restaurateur te laten opknappen op voorwaarde dat het nooit meer in een openbare gelegenheid zou worden tentoongesteld. Kort na het aanbieden van het prachtig gerestaureerde schilderij werd hij voor het bestuur gevraagd.

Schatbewaarders

De inkomsten van de OKT bestaan hoofdzakelijk uit de contributies van de leden. Daarmee kunnen de kosten ongeveer gedekt worden, maar geen extra activiteiten worden ontplooid, zoals aankoop van cultureel erfgoed of restaureren en conserveren. Daar moest iets aan gedaan worden. Jan Morsink heeft met een groep enthousiastelingen de Stichting Schatbewaarders van Twente opgericht. Bedrijven, maar ook privé personen kunnen daarmee vier jaar lang een gift van 500 euro per jaar doen aan de OKT, ze worden dan Schatbewaarder van Twente. Uiteraard zijn ook kleinere bedragen welkom. Het fonds past binnen de ANBI-regeling en kan van de inkomstenbelasting cq vennootschapsbelasting worden afgetrokken. Vorig jaar konden daarmee bijvoorbeeld de aankoop en restauratie van het oudst bekende Twentse uurwerk worden gerealiseerd. Deze bijzondere klok uit 1600-1650, van de Goorse klokkenmaker Sprakel, zal binnenkort worden gepresenteerd. Tevens kon een mooi schilderij van Bruna, 'De sieradenverkoper/Der Smuckverkauffer' op een veiling in Duitsland worden aangekocht.

Vrijwilligers

Ondanks dat Jan Morsink niet meer in het bestuur zit, is hij nog steeds het aanspreekpunt voor velen binnen de OKT. Hij is er trots op dat het Project Twentse Taalbank zo'n groot succes is geworden. Maar hij heeft ook nieuwe plannen en ideeën voor de vereniging. Zo zou Jan het mooi vinden als juist TwentseWelle al die prachtige kunstvoorwerpen eens een wat meer prominente plaats zou kunnen geven in het

museum. Ook zou hij graag zien dat er meer vrijwilligers gevonden worden om diverse belangrijke bezigheden voor de vereniging te verrichten, als scanwerkzaamheden, collectie-registratie, collectie ontsluiting, pr activiteiten enz.

De regio Twente en de Vereniging Oudheidkamer Twente hebben zoveel schatten die nog onontgonnen zijn, dat er nog veel werk te doen is, voor lid en erelid.



Jan Morsink vóór 'zijn' Brulfteneegers (foto Richard Morsman).

Bruna portret, Duitse roofkunst?

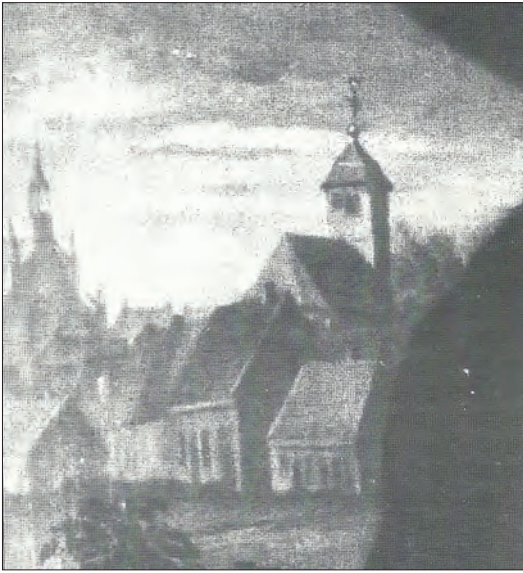
Geert Bekkering

.....

Als in het voorjaar van 2016, Gerrit Schorn op Facebook in “Oud Enschede” nog eens de aandacht vestigt op een stadsgezicht van Enschede van vóór de brand van 1862, gaat bij mij ook de belangstelling daarvoor leven. Helaas blijkt het schilderij onvindbaar en zijn de foto's ervan niet erg duidelijk.



De foto van het schilderij van Fenna Arnolda Ledeboer-Verbeek, OKT 03407.



Het stadsgezicht van Enschede, uit 'Beelden uit het verleden van Enschede' door Dick Taat.

Bruna schilderde een portret van Fenna Ledebouer-Verbeek (1784-1863). Op de website van het Rijksinstituut voor Kunstgeschiedenis (<https://rkd.nl/nl/explore/portraits/164128>) staat dat het portret gesigneerd is L.J.B. aet. (= leeftijd) 55. Fenna ziet er echter eerder uit als 75 jaar oud. Frits van Riel, deskundige op het gebied van schilder/fotograaf Lambertus Johannes Bruna (1822-1906), is ook van mening dat het schilderij niet in 1838 gemaakt kan zijn, omdat Bruna pas in 1846 naar Enschede kwam. In 1932 is het portret door mevrouw Van Dam (van de Oudheidkamer) voor het eerst geregistreerd bij het Iconographisch Bureau in Den Haag. Zij heeft toen veel portretten van Bruna laten registreren en Frits van Riel heeft in de periode 2000-2004 de meeste eigenaren achterhaald. Van dit portret echter niet.

Verschillende foto's

Om het verhaal lastiger te maken, is de foto op de RKD website wat groter, dan de (scan van de) foto die nu nog in het archief van de OKT te vinden is (nr. 03407), maar op geen van beide foto's is de vermelding L.J.B. aet. 55 te zien. Die vermelding komt dus voor rekening

van mevrouw Van Dam, die misschien de datering 1858 onduidelijk geschreven heeft, zodat die als 1838 gelezen is.

Op de foto's in de RKD en ook op die in het boek 'Uit het land van katoen en heide' van J.J. van Deinsen pag. 235 en in 'Beelden uit het verleden van Enschede' door Dick Taat, staat echter wel het stadsgezicht van Enschede – achter het gordijn links – waarop zowel de oude Jacobuskerk van vóór de brand van 1862, als de oude kerk te zien zijn. De kerken zijn zodanig geschilderd, dat de schilder ongeveer in de Hofstraat of in de Haverstraat uit een raam moet hebben gekeken, in zuidwestelijke richting. Bruna woonde van 1848 tot ergens vóór 1859 aan de Hofstraat 36, dus hij kan een eigen schets hebben gebruikt. Maar het kan natuurlijk ook zijn dat Fenna Ledebouer in de Hofstraat of Haverstraat woonde; en dat ze graag haar eigen uitzicht geschilderd wilde hebben.

Een waardige en brave dame

Fenna was het vijfde- van zes kinderen. Zij had twee broers. Haar ouders kwamen uit Gronau. Tijdens de Franse bezetting waren in de Grote Kerk soldaten gelegerd en de kerk werd ook als paardenstal gebruikt. Fenna ging met het dienstmeisje van haar ouders de soldaten eten brengen, ondanks het risico tyfus. Ze deed op 30 mei 1805 belijdenis in de hervormde kerk op de Markt en werd als lidmaat aangenomen. In het lidmatenboek staat dat zij vijf jaar onderwijs had ontvangen en ruim 20 jaar oud was. In 1814, waarschijnlijk ter gelegenheid van haar huwelijk, werden ovale portretjes van haar en haar vader gemaakt. Fenna Arnolda woonde als weduwe aan de Gronauschestraat, een paar huizen van het Elderinkshuis, en werd door H. ter Weele H.zn beschreven als: "een waardige en brave dame. Hierbij moet ik nog even vermelden, dat mevr. Ledebouer's vader, de heer Verbeek, hier destijds hoofdonderwijzer was vóór den heer Jennes, en overleden is in Dec. 1828. Deze heer is de laatste geweest die op 31 Dec. 's avonds van voornoemd jaar in de Protestantsche Kerk begraven is. Nu woont in genoemd huis de achterkleinzoon van voornoemde weduwe, de heer Jan Stroink Abr.z."

Vererving

Nu schrijft Stroink in zijn ‘Stad en land van Twente’, dat het schilderij is vererfd aan de familie Verbeek, die in 1932 in Oldebroek woonde. In Oldebroek bleek niet te achterhalen dat dit schilderij daar vererfd was.

SCHILDERIJ VAN FENNA

*Vanachter haar gordijnen keek
Fenna Ledeboer-Verbeek,
omdat ze zo'n mooi uitzicht had
naar de oude toren van de stad.
Al vaker had men haar gezegd
dat dit moest worden vastgelegd.
Ze had daar zelf ook aan gedacht
alleen al voor het nageslacht.
Want wie weet wat er gebeuren kan
de vlam slaat zomaar in de pan.*

*De schilder die ze opdracht gaf
had net op tijd het werkstuk af.
Alsof ze helderziende was,
lag plots de hele stad in as.
Het schilderij van Fenna heeft
God dank de vuurzee overleefd.
Als leden van oud-Enschede
zijn wij daar zeer tevreden mee.*

*Want waar 't gordijn wordt opgelicht,
zien we het oude stadsgezicht
en zijn we even aanbeland
in Enschede van voor de brand.*

Gerrit Schorn

Frits van Riel heeft gezocht in de familie Ledeboer en hoorde daar, dat het portret in het bezit was van de Almeloze bankier Abraham Hendrik (Hens) Ledeboer (geboren Almelo 2-6-1871 en overleden Almelo 12-6-1948), die 24-7-1896 te Nordhorn was getrouwd met Johanna Catharina Hermina (Hannie) Stroink.

Hens en Hannie woonden tot hun dood op het landhuis Beeklust in Almelo. Het portret moet tot 1943, de evacuatie van de familie in verband met de confiscatie van het huis door de Duitsers, in Beeklust hebben gehangen.

Hens Ledeboer was de oudste zoon van bankier en kassier Helmich Ledeboer (geboren Enschede 14-6-1844 en overleden Almelo 11-2-1912) en Julia Stroink, geboren te Nordhorn als dochter van Willem Stroink en Catharina Margaretha van Delden.

Helmich, mede-oprichter en firmant in de Almeloze bankiersfirma Ledeboer & Co., kocht Beeklust in 1894. Helmich was de tweede zoon van Abraham Ledeboer en Maria Geertruid van Heek, dochter van Helmig van Heek en Maria Geertruid ten Cate.

Zijn vader, fabrikant Abraham Ledeboer (geboren Enschede 13-8-1816 en overleden Enschede 2-7-1850), was de oudste zoon van koopman (met ververij en drogerij) Abraham Ledeboer (12-10-1780 - 2-9-1841) en Fenna Arnolda Verbeek.

De nazaten van Hens Ledeboer kennen het schilderij uit de villa Beeklust, maar hebben het na de oorlog nergens meer bij familie zien hangen. Het zou dus door Duitsers meegenomen kunnen zijn. Dat is jammer, want het zou fijn zijn om een heel goede kleurenfoto van het schilderij te kunnen maken. Nu hebben we slechts grove afdrukken van het oude stadsgezichtje van Enschede.

Bronnen

1. L.A. Stroink en G. Jonkers-Stroink - Kroniek van de familie Stroink, Uitg. Twents-Gelderse Uitgeverij Witkam B.V., Enschede 1981: pag.81: Lange Jan Tak.
2. Stadsarchief Enschede, toegang 237 Plaatsingslijst van het archief van de Hervormde Gemeente te Enschede. Algemeen, Kerkenraad: inv. no.44 Lidmatenboek, met attestaties 1791-1867.
3. H. ter Weele H.zn. – Enschede van Voorheen en Thans, een beschrijving van Enschede vóór de brand van 1862 tot 1922/23.

Oldenzaal en de ruimtevaart

Willy Ahlers

Vanaf mijn jeugd heb ik belangstelling gehad in de ruimtevaart. Natuurlijk kende ik het boek uit de negentiende eeuw geschreven door Jules Verne "reis naar de maan". Maar de echte basis voor de ruimtevaart werd (helaas) gelegd in de Tweede Wereldoorlog met de ontwikkeling van de V2 in Duitsland. Wernher von Braun was er een van de ontwerpers van en zou later in Amerika zijn ruimtevaartwerkzaamheden voortzetten. Op 4 oktober 1957 werd de eerste Russische kunstmaan, Spoetnik I, met succes gelanceerd. Nog op 3 november van dat jaar werd de hond Laika als eerste proefdier voor de ruimtevaart in een kunstmaanbaan rond de aarde geschoten. Zij overleefde de reis niet. Er kwamen in veel landen postzegels in omloop met het motief ruimtevaart en ik begon ze te verzamelen. Het werd pas echt interessant toen in 1961 voor het eerst een mens buiten de dampkring werd gebracht. Dat was de Rus Joeri (Aleksejevitsj) Gagarin. Door een brief naar Sterrenstad bij Moskou te sturen, kon je een handtekening van hem vragen; ik probeerde dat en kreeg prompt een kaart met zijn handtekening terug. Dus stuurde ik elke nieuwe kosmonaut zo'n brief en verkreeg een grote verzameling handtekeningen. Later deed ik dat ook bij de Amerikaanse astronauten. Omdat er veel teveel aanvragen binnenkwamen, werd er later een autopenhandtekening geplaatst, een automatisch geplaatste handtekening wat lang niet zo spannend was. Jarenlang verzamelde ik ruimtevaart, maar toen er landen in Azië gouden postzegels begonnen uit te geven, was voor mij de lol eraf. Wel kreeg ik nog een kaart van Neil Armstrong na zijn geslaagde vlucht naar de maan op 21 juli 1969. Eind 1969 verhuisde ik van Winschoten naar Oldenzaal en verdween de interesse wat naar de achtergrond. Maar dat kwam een beetje terug bij mijn studie over de postgeschiedenis van Oldenzaal. Wat was er aan de hand?

Oldenzaal wilde een groot toeristenpark bouwen met de naam Terra Luna met als onderwerp de ruimtevaart. Het moest populair wetenschappelijk en een amusement afdeling bevatten. Het idee kwam o.a. van de heer

Delicaat, directeur van openbare werken.

Gepland was een terrein groot 10 hectare met een kostenplaatje van 5.000.000 gulden in het Hulsbeek. In de Twentse Courant van 13 juli 1963 stond een uitgebreid verhaal. In de plannen



Speciale cover Oldenzaal ruimtevaart 1966.

Ter gelegenheid van het
3de RUIMTEVAARTSYMPOSIUM
te Oldenzaal
op 9 en 10 Juni 1967



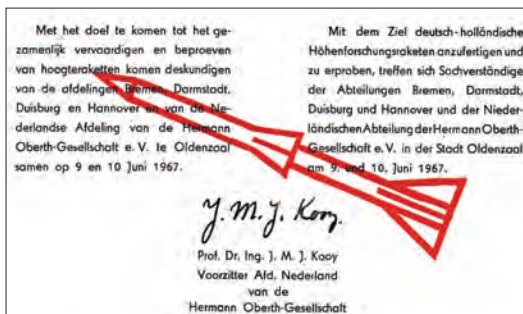
HERMANN OBERTH-GESELLSCHAFT
Afdeling Nederland
Lid van de
International Astronautical Federation

Imprimé
Hermann Oberth-Gesellschaft
Afdeling Nederland
St. Ignatiusstraat 99a
BREDA

Speciale cover Oldenzaal ruimtevaart 1967.

was ook een filatelistenafdeling opgenomen met een tentoonstelling en ruilbeurs. De postzegelclub in Oldenzaal werd in 1962 opgericht maar ik heb nergens in de archieven iets van een samenwerking kunnen vinden. Ter promotie van Terra Luna werden er op zondag 14 juli 1963 door de Deutsche Raketen Gesellschaft met de derde en vierde raket van de acht raketten post gelanceerd. Er werd een hoogte van ca. 900 meter bereikt en de afgelegde afstand was ca. 1000 meter. De raket had een lengte van 110 cm en een gewicht van 6 kg. Er werden 500 kaarten verzonden, geborgen en doorgestuurd. Alhoewel het park er (helaas)

nooit kwam, werden er in Oldenzaal in de jaren erna ruimtevaart symposia georganiseerd. De eerste op 10 en 11 oktober 1964, de tweede op 23 en 24 april 1966 en een derde op 9 en 10 juni 1967. Ook hierbij zijn telkens herinneringspoststukken gemaakt. Of er ook werkelijk raketten zijn gebruikt voor de verzending is niet bekend; ik denk van niet. De organisatie berustte bij de Hermann Oberth Gesellschaft afd. Nederland. In 1967 kwamen deskundigen uit Bremen, Darmstadt, Duisburg en Hannover naar Oldenzaal om gezamenlijk te komen tot het vervaardigen en beproeven van hoogteraketten. In 1964 was in het speciaal stempel onze Plechelmus afgebeeld; in 1966 een Apollocapsule met drie astronauten en in 1967 een meertrapsraket. Ik heb van een van de actiememers de heer Delicaat, directeur Openbare Werken van Oldenzaal in die tijd, zijn archief over dit onderwerp eens mogen lenen en was onder de indruk van hetgeen misschien in Oldenzaal gerealiseerd had kunnen worden. De naam Oldenzaal ging in elk geval door heel Nederland.



Achterzijde cover 1967.

Ook gepubliceerd in *Ons Oldenzaal*.

Wolter van Coeverden in bestuur Oudheidkamer

Willy Ahlers

.....



Binnen het bestuur van de Oudheidkamer Twente heeft zich een bestuurswisseling voorgedaan. We gaan u de komende en gaande man nu voorstellen.

Wolter is tijdens de ledenvergadering benoemd tot bestuurslid. Hij zal zich binnen het bestuur bezighouden met de collectie. Daarnaast zal hij samen met de andere bestuursleden gaan werken aan het ontwikkelen van plannen voor de toekomstige Oudheidkamer. Geboortjaar 1954 en de Twentse geschiedenis en cultuur met de midwinterhoorn in de oren geblazen gekregen. Zijn grootvader was indertijd ook lid van het bestuur. Wolter werkt als zelfstandig adviseur voor aandeelhouders van bedrijven.

Theo van Stapele uit bestuur Oudheidkamer

Willy Ahlers

.....

Tijdens de jaarvergadering van de Oudheidkamer Twente in 2016 nam Theo van Stapele, op eigen verzoek, afscheid van het bestuur. Hij was in de jaarvergadering van 2010 tot het bestuur toetreden. Maar ook in een lange periode daarvoor, 1976 tot 1996, had hij al deel uitgemaakt van het bestuur. Zijn bijdragen aan onze vereniging zijn er vele. In het bestuur vertegenwoordigde hij het oud archief en de boekenverzameling. Vooral als de man achter de vele boekenveilingen was hij belangrijk. Naast het opzetten van de veilingen was hij ook veilingmeester. Daar was hij zeer bedreven in. Maar ook bij het bepalen van de waarde bij een mogelijke aankoop speelde hij een belangrijke rol. Maar ook bij het verkrijgen van de nodige geldmiddelen was hij vaak betrokken. Ook regelde hij veel organisatorische zaken. Theo blijft achter de schermen zich wel inzetten voor het wel en wee van de OKT. Wat we niet vergeten mogen is dat hij ook 10 jaar in de redactie van het Inschrien heeft gezeten.



Slechte huisvesting

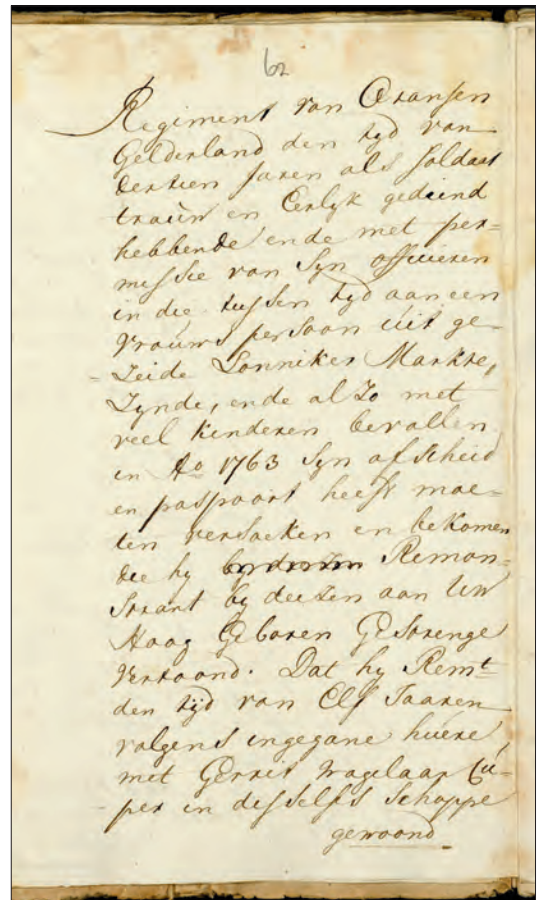
Hedwig Quinten

Dat de huisvesting in vroeger tijden niet te vergelijken is met die van de huidige tijd is wel duidelijk, maar hoe bedroevend was het eigenlijk? Daarover een kort verslag uit het protocol van het ambtsgericht van Enschede, 83 -159.

De heer Pheiffer is na een diensttijd van 13 jaren in 1763 eervol ontslagen als soldaat uit het regiment van Oranje Gelderland. Omdat hij net als zijn vrouw geboren en getogen is in de marke Lonneker, wil hij zich daar gaan vestigen. Hij krijgt onderdak in een gedeelte van de schoppe van boer Wagelaar Kuiper. Bij de huur is een stukje grond inbegrepen waarop hij 1 spint lijnzaad mag verbouwen. Verder verdient hij de kost met weven. Na 11 jaar en flinke uitbreiding van het gezin wordt het in de schoppe te klein en vraagt Pheiffer of hij zijn woonruimte mag vergroten. Wagelaar Kuiper weigert dit omdat hij het andere gedeelte van de schoppe zelf nodig heeft. Ook vraagt Pheiffer om een stukje grond waarop hij voor zijn gezin een kruidentuintje kan maken. Ook dit wordt hem geweigerd, sterker nog, het stukje grond voor de lijnzaad wordt hem door Wagelaar Kuiper afgepakt. In 1769 schrijft hij een brief aan de drost van Twente over zijn benarde positie. "Het wevetouw staat stief tegen het vuur", aldus Pheiffer. Juist in die tijd houdt het markebestuur slechts 1 x per jaar een holting. In 1770 komt daar de brief van de drost, dat ze voor Pheiffer een oplossing moeten zoeken. Pheiffer krijgt toestemming om een hutje op de markengrond op te slaan. Hiervoor heeft hij echter geen geld. De burgermeester van Oldenzaal, als markenrichter, stelt voor om een goedkoop hutje te kopen en dat gebeurt dan ook, het is dan inmiddels 1771. In de holting van 1772 stelt Wagelaar Kuiper voor, omdat hij zijn huur ziet verdwijnen, om het hutje weer te verkopen en met dat geld zijn schoppe te vergroten met 1 gebond. Het markebestuur stemt hiermee in. In de holting van 1773 is de vergroting inmiddels weer afgebroken (waarschijnlijk was die ondeugdelijk). Wagelaar Kuiper stelt nu voor om op eigen kosten de schoppe te vergroten met 2 gebond als de marke 200 pannen levert. Dit wordt goedgekeurd maar het moet wel binnen 4

weken gebeuren. In juni 1774 krijgt de timmermansbaas opdracht om onderzoek te doen, zie de uitgeschreven verklaring van Anthonij Velthof op blz 25.

Uiteindelijk wordt het een rechtszaak, die pas in 1776 gesloten wordt. En Pheiffer? Helaas ontbreken bij dit soort stukken vaak de uitspraak. We weten het dus niet, maar hij zal naar alle waarschijnlijkheid dan pas een onderkomen (schoppe of hutje) op markengrond hebben gekregen.



Handgeschreven verzoek van Pheiffer.



Briefkaart met een schop in Rossum. Tekenaar Gerard van Haeften.

Ik ondergetekende Anthonij Velthof bekenne als Timmerman nevens mijn knecht, op order van de Heeren Burgemeesteren deser Stadt als mede markenrichteren van de Boerschap Lonneker Gerigts Enscheide, geweest te zijn na de boer Wageler Kuijpers aldaar, om te bezien de woninge van den zogenaamden Pheiffer, en wel bevonden dat gem. woninge iets vergroot was, maar dog zodanig dat deselve nog voor geen mensen bewoonbaar is, om reden daar niet meer aan gedaan is, als rondom digt geleemt, daar is geen deure aan om in te gaan, geen glas of venster en geen solder, dog daar op wel hier en daar een plank gelegt, maar veel te laag, zo dat men daar met geen lampe durft onderkomen, en het dack ook gans niet dicht zij, vorders bevonden op de eene zijde van de schoppe nieuwe pannen en dat den schoorsteen eerstdaags wel kan invallen en deselve ook veel te lage zij.

Dat dit also de waarheid is, betuigen wij met onse eigenhandige onderteikeninge, en protesteren het zelve ten allen tijde met eede te sterken.

Oldenzaal den 12 Junij 1774

ijan Bos

Anthonij velthof

Vidimus injudicio

Te Enschescheide den

9 Decemb 1775

HJ Bos Rigter

Uitgeschreven verklaring Anthonij Velthof.

Zwaar werk en gezonde vrije tijd

Geert Bekkering

Erwin van Beek heeft een publieksversie van zijn studie over dit onderwerp geschreven. Een nieuw boek over de sportieve geschiedenis van Twente, die nog niet eerder op deze manier is beschreven, met anekdotes en wetenswaardigheden waar men zich over verbazen kan.

*Zwaar werk en gezonde vrije tijd.
Twentse industriëlen en hun bemoeienis met
gezonde vrije tijdsbesteding, sport en de
fysiotherapeutische afgeleide daarvan, van
1870 – 1960.*

door:

Erwin van Beek

Dit boek gaat over de bewuste bemoeienis van Twentse industriëlen tussen 1870 – 1960, met de vrijetijdsbesteding van de arbeidersbevolking,

gericht op gezond bewegen, sport en in het bijzonder bewegingstherapie. Het zwaartepunt van de beschrijvingen ligt op de fabrikanten en de arbeidersbevolking van de gemeentes Enschede/Lonneker, Hengelo, Almelo, Nijverdal, Oldenzaal, Borne en Haaksbergen. De vormen van sportief bewegen die daarbij aan bod komen zijn, wandelen, fietsen, zwemmen, gymnastiek/atletiek en spelsporten als voetbal.

In het kader van ditzelfde thema, heeft de auteur in 't Inschrien van maart 2014 een artikel gepubliceerd en op 16 oktober afgelopen jaar een lezing gehouden voor de SHSEL in het Odd Fellows huis aan de Nic. Beetsstraat.

Verschenen half april

Prijs: 19,50 euro

Boekhandel: Broekhuis



Dit boek gaat over de bewuste bemoeienis van Twentse industriëlen tussen 1870 – 1960, met de vrijetijdsbesteding van de arbeidersbevolking gericht op gezond bewegen, sport en in het bijzonder bewegingstherapie.

De stelling in dit boek is, dat vrijetijdsbesteding ook therapeutisch gericht kan zijn. De auteur veronderstelt dat het grensvlak tussen sport en therapie heel vaag kan zijn. Bewegingstherapie, een deelgebied van de latere fysiotherapie en soms ook wel oefentherapie of heilgymnastiek genoemd, is zeer sterk verweven met sportieve activiteiten en deze twee hadden in vroeger tijden mogelijk ook al een sterke relatie. De historische ontwikkeling van de oefentherapie is onlosmakelijk verbonden met de vrijetijdsbesteding "sport en bewegen". In hoeverre sport vanaf het begin ook als echte therapie werd gebruikt in Twente, is echter een deel van de onderzoeksvraag in dit boek.



Zwaar werk en gezonde vrije tijd

Twentse industriëlen en hun bemoeienis met gezonde vrijetijdsbesteding, sport en de fysiotherapeutische afgeleide daarvan, van 1870-1960

Erwin van Beek

In memoriam Hero Jan Kuil

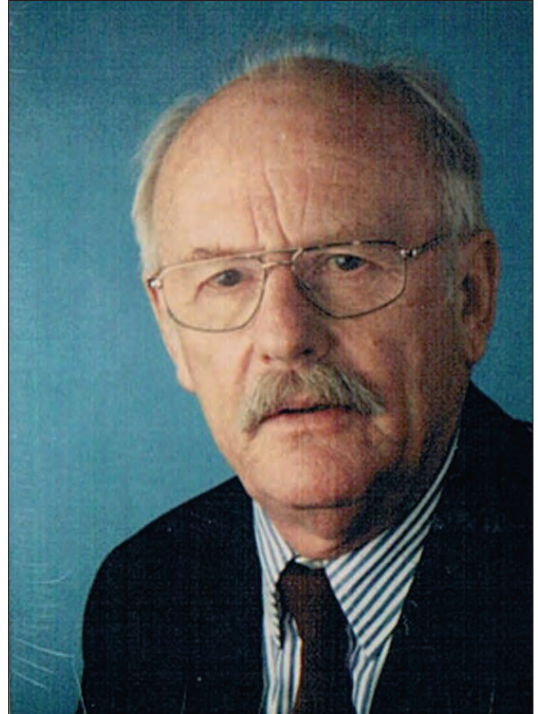
Han Brummelman

Geboren in Boekelo op 26 maart 1928 en overleden te Enschede 17 januari 2016

Na de lagere school en de mulo kwam Hero achtereenvolgens bij Tubantia confectie, de gasfabriek en de gemeente Enschede. In 1955 trouwde hij met Ellen Johanna Schurink. De gemeente was karig met het salaris en in 1956 solliciteerde hij bij het drinkwaterbedrijf in Middelharnis waar hij het dubbele ging verdienen. Daarna werd hij daar directeur van de sociale werkplaats en ging in 1967 in dezelfde functie naar Amersfoort. Hij was daar op veel gebieden actief en werd daarvoor benoemd tot Ridder in de orde van Oranje Nassau.

Na zijn pensionering in 2006 trok Twente weer en volgde de verhuizing naar Enschede. Hero meldde zich al snel als lid van de Oudheidkamer en maakte zich verdienstelijk als vrijwilliger. Jaren werkte hij aan de archieven van o.a. de Enschedese architect Jan Heres en meubelfabriek de Jong.

Met zijn overlijden verliezen wij een zeer werkzaam en sociaal persoon die vele positieve sporen nalaat in vele delen van Nederland en Enschede.



VAN MEGGELEN KERSSENBERG
 ASSURANTIËN

VERZEKERINGEN HYPOTHEKEN PENSIOENEN

Boddenkampsingel 86 - 88
 Postbus 334, 7500 AH Enschede
 Telefoon: 053 - 435 01 04
 E-mail: info@vmk-assurantien.nl



SCHERVEN BRENGEN GELUK...

Ja, het zou heel goed een scherf van niks kunnen zijn. Aan de andere kant... Wie weet welk verhaal er achter schuilgaat. Of wat voor ommekeer hij over zeg 1000 jaar teweegbrengt.

U, als lid van de Oudheidkamer Twente, u doet natuurlijk geen scherf af als zomaar een scherf. Bovendien weet u dat de OKT veel meer in zijn bezit heeft en over veel en veel meer gaat dan alleen archeologische vondsten.

Hoe meer mensen dat met u zouden weten, hoe mooier natuurlijk. En hoe rooskleuriger en actiever ook de toekomst van de OKT. Over actiever gesproken: er is binnen de OKT van alles te doen. Vrijwilligers zijn dan ook van harte welkom. Voor administratieve werkzaamheden, voor ict, voor bestuursfuncties, als huismeester, voor tal van hand- en spandiensten, voor noem maar op.

...EN EEN ACTIEVE TOEKOMST VOOR DE OUDHEIDKAMER TWENTE



Iets voor u, OKT-vrijwilliger? Of voor iemand (hoeft nog geen OKT-lid te zijn) die u kent? Mailt u dan naar: vrijwilligers@oudheidkamertwente.nl of schrijf een briefje naar onderstaand adres.

OKT huis Stroinksbleekweg 12b, 7523ZL Enschede
T 053-4787447 E info@oudheidkamertwente.nl

**Vereniging Oudheidkamer
Twente**